

LA RECUPERACIÓ DE L'OCUPACIÓ A CATALUNYA: INSUFICIENT, AMB ALGUNS CANVIS PERÒ POQUES MILLORES

Ramon Alós

1. INTRODUCCIÓ

113

Des de finals de l'any 2013 el mercat de treball a Catalunya es recupera després de la gran crisi econòmica i financera d'anys precedents. En aquest text s'analitzen les característiques més destacades d'aquesta recuperació de l'ocupació i es conclou, en primer lloc, que l'ocupació generada és insuficient, la qual cosa porta a uns nivells d'atur encara elevats, mentre que una altra part de la població es veu forçada a emigrar en cerca de millors oportunitats laborals i de vida. En segon lloc, es produeixen canvis significatius en l'estructura ocupacional, que són el reflex dels canvis en la composició de les activitats empresarials; però en aquests canvis no s'aprecia una reorientació de l'economia catalana cap a una societat del coneixement; contràriament, es destaca la consolidació d'un model basat en els baixos costos laborals i en activitats d'escàs valor afegit, que en bona part impliquen pocs requeriments professionals. D'aquí se'n deriva, en tercer lloc, una elevada subocupació professional, és a dir, una estructura productiva que es mostra incapaç d'absorbir els nivells d'estudis assolits per la població, fet que és particularment cert entre els més joves. En quart lloc, la precarietat laboral s'estén i s'intensifica en el mercat laboral, amb la conseqüència d'una polarització o dualització entre un segment que disposa, comparativament, de millors condicions laborals i un altre amb pitjors, subjecte a una elevada vulnerabilitat o inseguretat ocupacional; es tracta d'una població que transita entre situacions d'ocupació i d'atur amb elevada freqüència. Més enllà d'aquest col·lectiu hi ha les persones anquilosades a l'atur, un col·lectiu amb dificultats molt serioses per accedir a una ocupació. Finalment, es conclou amb les dificultats que la situació descrita pot comportar en un futur pròxim de cara a fer front als reptes de la revolució digital i als canvis que pot implicar en termes d'ocupacions, tasques, tecnologia i preparació de les empreses.

2. LA CRISI, LA RECUPERACIÓ I EL MERCAT DE TREBALL A CATALUNYA

La gran crisi econòmica i financera ha tingut uns efectes devastadors en el mercat de treball a Catalunya, comparativament molt més que a altres indrets d'Europa (EC, 2017). En cinc anys, del 2008 al 2012, s'han perdut prop de 700.000 llocs de treball en termes nets,¹ que equivalen a un de cada cinc, concretament el 19% dels existents a l'inici del període. Es tracta, com mostren les dades, d'una molt brusca destrucció de llocs de treball, superior fins i tot en quatre punts a la del conjunt d'Espanya. Aquesta destrucció ha afectat més especialment els homes, per als qui en els mateixos anys l'ocupació s'ha reduït fins en un 25%, un de cada quatre llocs de treball. La caiguda de l'ocupació femenina ha estat més moderada, d'un 18%, la qual cosa s'explica pel fet que els més afectats per la crisi en termes ocupacionals han estat determinats sectors masculinitzats; vegi's especialment la construcció, però també algunes activitats industrials. A partir de finals de l'any 2013 l'ocupació inicia una tímida recuperació, que arriba fins als nostres dies (quart trimestre del 2017, darreres dades disponibles en escriure aquest text). En aquest cas, els homes en surten més beneficiats que les dones, tot i que si es compara l'ocupació de finals del 2007 amb la de finals del 2017, l'ocupació masculina s'ha reduït en 278.300 llocs de treball i la femenina ha augmentat en 47.200. Vist d'una altra manera, la crisi ha provocat que l'ocupació a Catalunya, nou anys després del seu inici, s'hagi reduït en poc més de 231.000 llocs de treball, sempre en termes nets; això és, s'ha aprimat en un 6,5%.

L'altra cara de la reducció de l'ocupació són l'atur i l'emigració. La crisi econòmica ha provocat que l'atur arribés a afectar prop d'un milió de persones a Catalunya en el seu moment més àlgid (primer trimestre del 2013), poc més a homes que a dones, amb una taxa d'atur que va assolir el 24,4%, un 25,3% per a ells i un 23,4% per a elles. Una taxa d'atur que des de llavors i fins a finals de l'any 2017 s'ha reduït en tretze punts per als homes i en deu per a les dones.

L'emigració, com hem apuntat, és l'altra gran conseqüència de la crisi econòmica i financera. Durant els sis anys de crisi més de 675.000 residents a Catalunya han emigrat a l'estranger, més homes que dones, sobretot joves, una part molt significativa d'ells (gairebé nou de cada deu) ja precedentment immigrants de tercers països. Però si a partir del 2013 l'atur inicia una tendència a

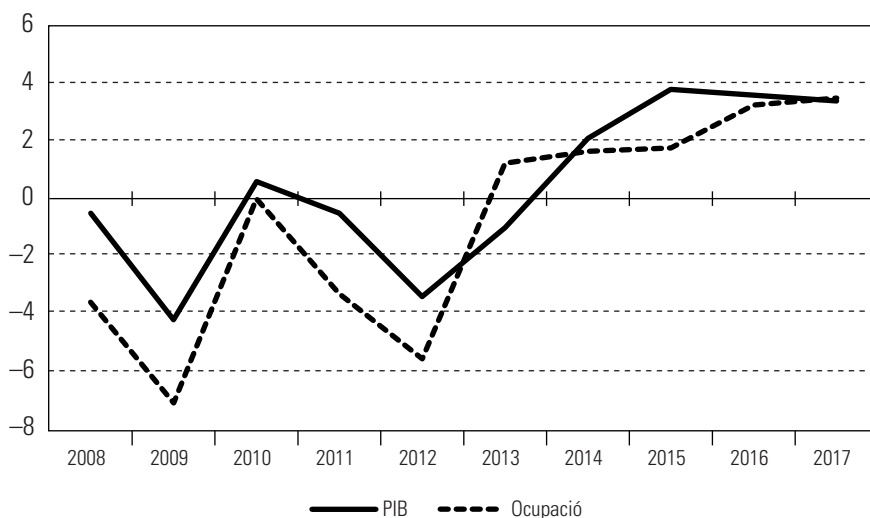
1. Per a les dades del mercat de treball utilitzarem bàsicament les estadístiques de l'Enquesta de població activa (EPA) de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), així com les microdades que l'INE ofereix des de la seva pàgina web, i complementades amb unes microdades que responen a una petició específica feta al mateix organisme.

la reducció, el flux emigratori segueix, de tal manera que fins a finals del 2017 són ja prop d'un milió les persones que han emigrat (des del 2008); amb la particularitat que en aquests darrers anys es dona una tendència a l'alça en l'emigració de persones nascudes al país.²

Les repercussions de la crisi també es perceben en altres aspectes. Un d'ells és l'augment dels homes que passen a formar part dels inactius en les estadístiques laborals. Possiblement uns pel fet que posposen la seva incorporació al mercat de treball donada la poca o nul·la confiança a trobar una feina, altres perquè accedeixen a una jubilació anticipada. Les dones, per la seva part, han mantingut, no obstant la crisi, una tendència històrica, de llarg recorregut, que reflecteix la seva voluntat d'incorporació al mercat laboral. D'aquí se'n deriva una molt lleugera reducció, pràcticament un estancament, en el nombre de dones inactives, en termes estadístics.

Feta aquesta contextualització, la millora de la situació econòmica a partir de l'any 2013 permet, com s'ha vist, que l'ocupació iniciï una recuperació. Durant els quatre anys entre 2014 i 2017 l'ocupació a Catalunya ha augmentat de 3 a 3,3 milions, amb una taxa anual acumulada del 2,5%, pràcticament similar a la del conjunt d'Espanya (2,6%), i similar també a la del PIB català, del 2,5% (vegeu el gràfic 1). Més significativa és la reducció de l'atur, que, en els

GRÀFIC 1. Evolució del PIB i de l'ocupació a Catalunya

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EPA de l'INE i de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

2. Vegeu «Estadística de migraciones», de l'INE: <http://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736177000&menu=ultiDatos&idp=1254735573002>.

mateixos anys, ha passat de 840.000 a 480.000 persones, és a dir, 360.000 menys, amb una reducció de gairebé la meitat de la taxa d'atur. En la reducció de l'atur ha intervingut no només l'augment de l'ocupació, també l'emigració: en els mateixos anys prop de 300.000 persones de 16 a 64 anys han marxat a l'estranger. D'aquí també que la població entre aquestes edats a Catalunya s'hagi reduït en un 0,6%, la qual cosa explica l'augment de les taxes d'ocupació (vegeu la taula 1).

TAULA 1. Evolució de les principals magnituds del mercat de treball a Catalunya (dades en %)

		<i>Quart trimestre 2013</i>	<i>Quart trimestre 2017</i>
Taxa d'activitat	Homes	68,6	67,0
	Dones	57,6	56,8
	Ambdós	63,0	61,7
Taxa d'ocupació	Homes	53,3	59,0
	Dones	45,3	49,1
	Ambdós	49,2	53,9
Taxa d'atur	Homes	22,3	11,9
	Dones	21,4	13,5
	Ambdós	21,9	12,6
Taxa d'atur juvenil (fins als 29 anys)		23,6	21,0
Atur de llarga durada (més d'un any)		59,6	49,1
Atur de molt llarga durada (més de 2 anys)		35,7	31,3
Llars amb molta dificultat per arribar a fi de mes		13,9	12,2*

* Referit a l'any 2016.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EPA i de l'Enquesta de condicions de vida de l'INE.

Convé recordar que l'Estratègia Europa 2020 estableix per a aquest any l'assoliment de l'objectiu d'una taxa d'ocupació del 75% (el 74% per a Espanya) per a la població de 20 a 64 anys. En el quart trimestre del 2017 la taxa d'ocupació a Catalunya per a aquesta franja d'edats se situa en el 72,5%, no gaire allunyada de l'objectiu a assolir. No obstant això, com s'acaba de veure, la taxa d'ocupació per a aquestes edats ha augmentat des de l'any 2013, més a causa de l'emigració que pel creixement de l'ocupació.

3. ON AUGMENTA L'OCUPACIÓ

Després de constatar, primer, que s'ha creat ocupació i reduït l'atur a partir de l'any 2013, i segon, que aquesta recuperació resulta àmpliament insuficient,

atès que el mercat laboral queda encara lluny de recuperar els nivells d'ocupació precedents a la crisi, convé preguntar-se quina ocupació s'ha generat en aquests anys.

Ja hem vist que l'ocupació a Catalunya en els quatre anys del 2013 al 2017 ha passat de 3,0 a 3,3 milions. Un de cada quatre d'aquests nous llocs de treball s'ha generat en serveis de menjars i begudes, un altre de cada quatre en el comerç i un 10% en la indústria de l'alimentació. Comerç i restauració (la darrera en les dues vessants, de serveis i d'indústria), doncs, concentren prop de sis de cada deu nous llocs de treball, i arriben a suposar, en termes globals, un de cada quatre de tots els llocs de treball existents. Convé advertir, doncs, dels riscos d'una concentració de l'economia catalana en aquests dos àmbits d'activitat.

Catalunya es recupera, així, d'una crisi amb un canvi prou significatiu d'estructura econòmica i ocupacional. Recordem que des de finals del 2007 fins a finals del 2013 la indústria i la construcció veuen destruïts més de 250.000 llocs de treball cadascuna, ocupació que només limitadament recuperen en posterioritat. Així, la indústria ha passat de representar el 22,3% de l'ocupació abans de la crisi al 18,8% a finals de l'any 2017, mentre que la construcció ha passat del 12,0% al 6,4% en els mateixos anys, i s'ha situat en uns nivells més pròxims als d'altres països europeus de l'entorn. Val a dir que mentre que la construcció d'edificis i la construcció especialitzada augmenten en ocupació, l'enginyeria civil, que inclou bàsicament obra pública, segueix experimentant una davallada ocupacional; ja va caure durant els anys de crisi econòmica, però des de finals del 2013 perd prop d'un 40% dels seus llocs de treball! Aquest és el resultat en termes ocupacionals de les polítiques d'austeritat amb les dràstiques retallades en inversió i obra pública a Catalunya, retallades que es mantenen quatre anys després de «superada» la crisi econòmica.

Els serveis, també tocats per la crisi, són els que més augmenten en ocupació, per la qual cosa a finals del 2017 l'ocupació en aquest àmbit arriba a representar el 73,2% del total. Convé ressaltar l'augment en l'educació, afectada per les retallades de les polítiques d'austeritat d'anys precedents, tot i que no aconsegueix recuperar els nivells d'ocupació previs a l'inici de la crisi.

Els grups ocupacionals que més augmenten des de finals del 2013 i fins a finals del 2017 són els de tècnics i professionals, tant els científics com els de suport, les ocupacions elementals (això és, no qualificades), els empleats de tipus administratiu i els operadors d'instal·lacions i maquinària. Amb tot, els treballadors de serveis de restauració, serveis personals, seguretat i venedors constitueixen el grup ocupacional més nombrós a Catalunya, seguit dels tècnics i professionals científics i intel·lectuals. Mentre que els tècnics i

professionals augmenten des del 2013 especialment en administració pública, educació i activitats sanitàries, i en determinats altres serveis professionals, els treballadors de serveis es concentren de manera molt destacada en el comerç i l'hostaleria. D'altra banda, l'ocupació de no qualificats augmenta en el sector agrari, sector en el qual sembla, per tant, que tingui lloc una desqualificació professional; també a la indústria, a la construcció i al comerç i l'hostaleria.

Per a una aproximació més detallada de l'amplitud de determinats sectors capdavanters dins del teixit econòmic català ens remetem a la definició de l'Institut Nacional d'Estadística (INE, 2009) del sector de tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).³ D'acord amb aquests criteris, a finals del 2016⁴ a Catalunya hi hauria poc més de 100.000 persones ocupades en aquestes activitats, la qual cosa suposa el 3,3% de l'ocupació total. Val a dir que després d'una caiguda de l'ocupació en aquests àmbits en els anys de crisi, a partir del 2013 té lloc una recuperació prou significativa. Dins del sector TIC més de la meitat dels que hi treballen es concentren en activitats de programació, consultoria i activitats relacionades amb la informàtica. Aquest és un àmbit a tenir present en el context de l'actual revolució digital, que convindrà observar com evoluciona en els propers temps.

Una comparació de l'evolució de l'ocupació a Catalunya amb la del conjunt d'Espanya permet constatar que la recuperació ha estat lleugerament més lenta en el cas de Catalunya, i amb algunes diferències: a Catalunya creix proporcionalment més l'ocupació, si es compara amb Espanya, en els sectors del comerç i l'hostaleria, en la indústria de l'alimentació, tèxtil, cuir i paper, i també en l'agricultura, mentre que el creixement és comparativament més lent en la construcció, en la resta d'indústries, en el transport, en l'emmagatzematge, en la informació i les comunicacions, i en altres serveis, epígraf que inclou bàsicament les activitats artístiques, recreatives i d'entreteniment i els serveis personals. Particularment elevat és el creixement de l'ocupació de treballadors no qualificats (ocupacions elementals) en la construcció, en el sector agrari i en el comerç i l'hostaleria a Catalunya si es compara amb Espanya, la qual cosa és indicativa del model productiu que pren cos en aquests sectors d'activitat.

3. Vegeu «Indicadores del sector de tecnologías de la información y las comunicaciones (TIC)», de l'INE: <http://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176742&menu=resultados&idp=1254735576692>.

4. No disposem de dades més actualitzades.

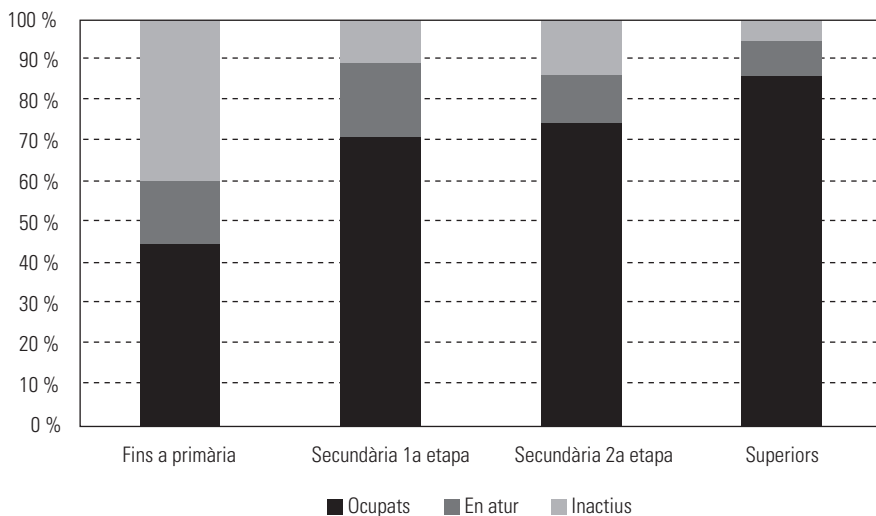
4. OCUPACIÓ I ESTUDIS

Un altre aspecte a considerar fa referència al nivell d'estudis de la població, en el qual es constaten uns canvis substantius. Si comparem dos trams d'edat diferenciats, un de 25 a 34 anys i un altre de 55 a 64 anys, els primers amb una incorporació, o possible incorporació, més recent al mercat de treball, i els darrers, ocupats o no ocupats, que es troben en unes edats laboralment ja avançades, el contrast pel que fa a nivell d'estudis és prou significatiu: mentre que el 46,6% dels joves té estudis superiors i només un 6,6% no ha passat de primària, entre els més adults aquestes proporcions són del 26,0% i 22,6%, respectivament (dades del quart trimestre del 2017). Aquest és un canvi molt important, per la qual cosa convé preguntar-se si l'evolució del teixit econòmic empresarial s'hi adapta. D'entrada, es pot dir que els estudis contribueixen favorablement a una inserció en el mercat de treball: aquells que tenen més estudis surten més de la inactivitat i obtenen taxes més elevades d'ocupació que aquells joves que no han sobrepassat els estudis primaris (vegeu el gràfic 2).

119

Però les dades de l'Enquesta de població activa (EPA) mostren també que una de cada tres persones ocupades que disposen d'estudis superiors (concretament un 32,7%) està professionalment subocupada, ja que realitza tasques

GRÀFIC 2. Distribució dels joves de 25 a 34 anys segons el nivell d'estudis a Catalunya, quart trimestre del 2017

administratives o està ocupada en serveis de restauració, serveis personals, seguretat o venedor, o bé en feines manuals, ja siguin qualificades o no qualificades, o en feines elementals dels serveis. Aquesta proporció de subocupats es dona de manera similar si ens remetem als joves de 25 a 34 anys. En tots aquests casos es pot parlar clarament de subocupació professional pel fet que aquestes persones porten a terme feines o tasques que no requereixen els estudis superiors que han realitzat. També cal considerar subocupats prop del 20 % de treballadors amb estudis secundaris que treballen en qualitat de no qualificats. El conjunt de dades precedents mostra que el teixit empresarial productiu de Catalunya no només no genera suficient ocupació, en termes quantitius, sinó que tampoc absorbeix ni s'adapta als nivells d'estudis de la població.

Aquests nivells de subocupació professional gairebé no han variat des d'abans de la crisi; és a dir, es manté el fort desajust entre estudis de la població i una economia amb predomini d'activitats de baix valor afegit, tant a la indústria com als serveis (vegeu Banyuls *et al.*, 2009; Banyuls i Recio, 2012; Muñoz de Bustillo, 2017), i la recuperació dels darrers anys no reverteix. Possiblement els baixos costos salarials que s'han derivat de les darreres reformes laborals, més en particular la del 2012, no contribueixen a la superació d'un model productiu basat en un ús intensiu de la mà d'obra (Baylos *et al.*, 2014; Pérez Amorós i Rojo Torrecilla, dir., 2016). En aquest panorama no es pot oblidar que fins a un 70 % de les empreses presents a Catalunya que tenen assalariats no en disposen de més de cinc (any 2017); és a dir, es tracta d'un teixit econòmic i empresarial molt àmpliament fonamentat en la microempresa, on només el 2,2 % de les empreses disposen de més de cinquanta treballadors (INE, 2017).

Si ens remetem de nou als joves de 25 a 34 anys, en aquest cas als ocupats, es pot constatar que la meitat dels que no sobrepassen els estudis primaris treballen al comerç i l'hostaleria, o a altres serveis, mentre que la resta queda bastant repartida entre els altres sectors d'activitat. Entorn d'un 40 % dels joves ocupats que disposen d'estudis secundaris, tant de primera com de segona etapa, troben feina al comerç i l'hostaleria; la resta es reparteix en altres activitats i ocupacions, els de primera etapa amb més presència a la indústria i en ocupacions elementals, mentre que els de segona etapa estan més presents en els serveis i en ocupacions administratives, o també manuals qualificades. Finalment, aquells joves ocupats que tenen estudis superiors troben una major inserció en l'Administració pública, l'educació i les activitats sanitàries i en alguns altres serveis, si bé també els trobem al comerç i l'hostaleria, no sempre ocupats en qualitat de tècnics i professionals.

5. ALGUNES CARACTERÍSTIQUES DE LA «NOVA» OCUPACIÓ

Una de les conseqüències de la crisi econòmica ha estat la reducció de la taxa de temporalitat a Catalunya, ja que una part important dels llocs de treball eliminats es basaven en aquesta modalitat contractual, molts d'ells a la construcció, però també en altres sectors. Amb la recuperació torna a augmentar la taxa de temporalitat, que passa del 18,9% de finals del 2013 al 21,6% quatre anys després. En aquests quatre anys l'ocupació indefinida ha augmentat en un 7,9%, mentre que la temporal ho ha fet en un 27,9%. Aquesta evolució és el resultat d'un doble procés: d'una banda, la conversió a fixos d'alguns, pocs, dels contractes temporals ja existents; i, d'altra banda, una contractació nova molt, insistim, molt majoritàriament de tipus temporal, com es veurà. Si tradicionalment la contractació temporal ha afectat més les dones que els homes, la crisi econòmica va tendir a igualar l'afectació i amb la recuperació novament es reproduïen les desigualtats tradicionals de gènere. Pel que fa a edats, la contractació temporal afecta molt especialment els més joves: la taxa de temporalitat supera el 65% per a aquells que no arriben als 25 anys, supera el 40% per a aquells que tenen entre 25 i 29 anys i se segueix reduint conforme augmenta l'edat. Amb tot, s'ha de destacar la tendència a un augment de la temporalitat entre tots els grups d'edat; unes taxes de temporalitat que són elevades per als ocupats gairebé independentment de quin sigui el seu nivell d'estudis, amb l'excepció d'aquells que tenen estudis superiors, que se situen en aquest aspecte uns tres punts per sota de la mitjana.

La contractació temporal ha augmentat molt en especial en sectors com el comerç, també la indústria manufacturera, la construcció, l'hostaleria, les activitats sanitàries i els serveis socials, les activitats administratives i els serveis auxiliars, i les activitats artístiques, recreatives i d'entreteniment. Es tracta, doncs, d'un creixement bastant generalitzat en els diferents àmbits de l'activitat econòmica. Una comparació amb el conjunt d'Espanya porta a constatar que a Catalunya creix proporcionalment un xic més la contractació temporal i poc menys la fixa, tot i que la taxa de temporalitat a Catalunya és inferior a la d'Espanya en cinc punts. La situació d'incertesa laboral i vulnerabilitat que comporta aquesta modalitat de contractació va associada al fet que per a poc més de la meitat dels treballadors afectats té una durada que els és desconeguda, i per a prop d'un 15% té una durada inferior als tres mesos. D'aquí que, tot i no ser sinònims, no sigui un error greu identificar temporalitat amb precarietat laboral. És més, si atenem les estadístiques del Servei Públic d'Ocupació Estatal (SEPE), en els darrers quatre anys s'haurien registrat a Catalunya un total de 11,36 milions de contractes laborals, quan la població assalariada a fi-

nals del 2017 és de 2,78 milions. Si ens remetem només a l'any 2017, els contractes registrats són 3,19 milions, la qual cosa fa evident que algunes persones pateixen una elevada rotació a la feina i passen de contracte a contracte en terminis breus o amb estades a l'atur. En efecte, un petit exercici permet considerar, molt aproximadament, que aquests contractes registrats al llarg de l'any 2017 han d'afectar menys d'un milió de persones: els 700.000 que porten menys d'un any des de la renovació del seu contracte de treball, més una part dels que porten menys d'un any a l'atur (286.800) i poques persones més.⁵ De fet, 882.413 contractes registrats el 2017, això és el 27,7% del total, tenen una durada que no sobrepassa els set dies, i altres 935.308 (un 29,3%) es registren amb durada indeterminada.⁶ D'aquí que es pugui concloure l'existència d'una segmentació del mercat laboral. Amb un càlcul molt aproximat, en un dels extrems es pot situar aproximadament un 35% de la població activa —1,3 milions— amb una situació ocupacional comparativament més favorable (de manera simplificada es pot considerar aquells que porten més de deu anys a l'empresa); a l'extrem oposat, un 4% —157.000 persones— en atur de molt llarga durada; un terç —1,2 milions— serien els qui es poden anomenar *treballadors fluctuants*, en situació no consolidada, que serien aquelles persones que porten menys de dos anys ja sigui en una ocupació o a l'atur, això és, amb episodis de treball inestables; la resta seria el 28% —1,1 milions— que es trobaria en situacions intermèdies, possiblement en processos de consolidació de la seva inserció en el mercat laboral. Si els primers es poden associar al segment primari del mercat de treball, els segons i els tercers formen els col·lectius més vulnerables, que conformen els mercats secundaris des de la perspectiva teòrica dels estudis de la segmentació laboral (Gordon *et al.*, 1986; Recio Andreu, 1999).

Pel que fa al tipus de jornada, s'ha de destacar que a Catalunya s'ha reduït l'ocupació a temps parcial: la seva taxa s'ha reduït del 15,8% al 14,0% de finals del 2013 a finals del 2017. Un treball a jornada reduïda que majoritàriament és involuntària (per a un 53%, quan ho era per a un 22% abans de la crisi), per no trobar una feina a temps complet. En tot cas, la jornada a temps parcial s'ha incrementat de manera notable en dos sectors d'activitat, el comerç i l'hostaleria. Com es pot observar en la taula 2, les dones surten especialment perjudicades en aquestes modalitats de contractació: gairebé una de cada deu té una jornada reduïda i alhora amb un contracte temporal.

5. Altres possibilitats són persones que hagin emigrat, hagin passat a la inactivitat o hagin mort.

6. Per a aquestes dades, vegeu «Estadísticas contratos», del SEPE: <<https://www.sepe.es/HomeSepe/que-es-el-sepe/estadisticas/contratos/estadisticas-nuevas/2017/diciembre.html>>.

TAULA 2. La temporalitat i el temps parcial a Catalunya, quart trimestre del 2017 (dades en %)

	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Ambdós</i>
Taxa de temporalitat	19,6	23,6	21,6
Treball a temps parcial	6,7	22,2	14,0
Temporalitat + temps parcial	3,8	8,9	6,3

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EPA de l'INE.

Finalment, cal destacar l'augment dels treballadors autònoms, que representen prop de l'11,2 % dels ocupats; un augment que ja es produïa durant els anys de crisi i que s'ha mantingut posteriorment. L'augment dels autònoms té lloc de manera més destacada en el comerç; en les activitats professionals, científiques i tècniques; en el transport i l'emmagatzematge, i en les activitats sanitàries i serveis socials, en alguns casos ocupats en qualitat de tècnics i professionals científics, en altres com a treballadors manuals qualificats. L'EPA fa difícil reconèixer si la condició d'autònom respon a iniciatives empresarials consolidades o en perspectives de consolidació, o bé es tracta d'un recurs de subsistència davant de les dificultats de trobar una ocupació més ajustada a les expectatives de la persona. El seu augment en anys de crisi fa pensar en la segona possibilitat, mentre que altres indicadors, com per exemple, que pocs busquin una altra feina, inclinaria a pensar en la primera possibilitat. Val a dir que els autònoms declaren realitzar habitualment llargues jornades de treball, majoritàriament per sobre de les quaranta hores setmanals.

123

6. UN TEIXIT PRODUCTIU QUE NO ASSEGURA OCUPACIÓ SUFICIENT

Passats quatre anys des dels inicis de la recuperació econòmica i també dels nivells d'ocupació, l'atur a Catalunya segueix sent elevat, com s'ha vist, i afecta gairebé mig milió de persones (479.200) en el quart trimestre del 2017, amb una taxa d'atur del 12,6%; una taxa d'atur a Catalunya inferior a la d'Espanya, del 16,5%, però molt superior a la de la Unió Europea (UE), que és del 7,3% en el mateix període (Eurostat, 2017). Recordem que la taxa d'atur a Catalunya no ha baixat del 6% ni en els temps de més bonança econòmica en el transcurs d'aquest segle.

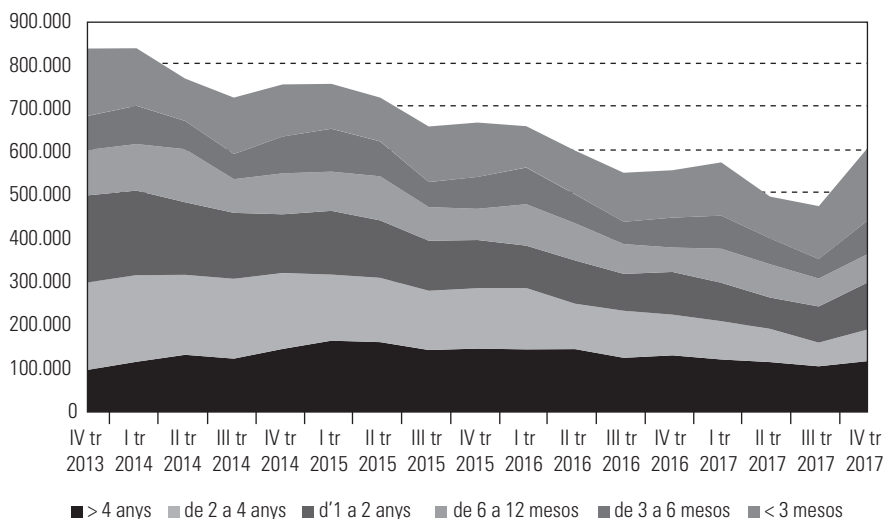
Si, seguint la metodologia d'Eurostat (2017), a les 479.200 persones en atur a Catalunya a finals del 2017 s'hi afegixen les persones inactives desanimades, que no busquen feina perquè creuen que no la trobaran (32.300), i les que treballen a jornada reduïda, per no poder accedir a una feina a jornada completa (244.000), el nombre de persones potencialment en atur s'acostaria a les 755.000, la qual cosa elevaria la taxa d'atur fins a un 18,7%. Si a les dades prece-

dents encara s'hi afegeixen les ja comentades sobre emigració, es posen en evidència les greus dificultats o la incapacitat de l'economia catalana de generar suficient ocupació, més enllà del fet que, com s'ha vist, aquesta sigui majoritàriament una ocupació de baixa qualitat.

L'atur afecta més les dones que els homes. Mentre que la taxa d'atur femenina és del 13,5% en el quart trimestre del 2017, la masculina se situa un punt i mig per sota. Afecta sobretot els més joves, per sota dels 25 anys, que tenen una taxa d'atur del 30,3%, el conegut com a atur juvenil; i afecta menys conforme augmenta l'edat, tot i que torna a créixer a partir dels 40-49 anys, seguint una U amb el punt més baix just en aquesta franja d'edat. És a dir, l'atur incideix molt especialment entre els més joves, però també entre els d'edats més avançades. El fet de tenir més estudis contribueix favorablement a la inserció laboral, com ja s'ha vist. I l'atur afecta especialment immigrants de fora de la UE, però també els nadius dels països europeus que no formen part de la UE-15.

Poc menys de la meitat dels aturats (el 49,1%) ho és de llarga durada, és a dir, porta més d'un any en atur, i un 31,3% ho és de molt llarga durada, amb més de dos anys en atur (vegeu el gràfic 3). És més, gairebé una de cada quatre persones en atur fa més de quatre anys que hi és. És evident, doncs, que moltes persones tenen unes dificultats molt grans per accedir a una feina, per la qual cosa es pot parlar d'un ampli anquilosament a l'atur. De fet, són les per-

GRÀFIC 3. Evolució de l'atur a Catalunya segons el temps en atur

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EPA de l'INE.

sones que porten poc temps a l'atur les que tenen més possibilitats de sortir-ne i accedir a una feina (són els que manifesten a l'EPA que ja n'han trobat una i estan pendents d'incorporació), la qual cosa és indicativa de l'elevada rotació entre ocupació i atur que caracteritza el mercat de treball català, i més enllà l'espanyol. Així, la contrapartida de l'atur de curta durada és l'ocupació de curta durada. Només en el quart trimestre del 2017 fins a 200.000 persones han passat de l'ocupació a l'atur o a la inversa en relació amb la seva situació el trimestre precedent, la qual cosa mostra l'elevada flexibilitat i vulnerabilitat ocupacional que afecta un segment no petit de la població laboral.

L'anquilosament a l'atur afecta poc més les dones que els homes, i molt més les persones d'edats més avançades, tot i que més d'un 25% dels més joves (fins a 25 anys) són aturats de llarga durada; i afecta més les persones amb menys estudis, tot i que el 36,7% dels qui tenen estudis universitaris i es troben a l'atur ho són de llarga durada.

A l'altra cara de la moneda, en situacions de rotació entre feina i atur s'hi acostumen a trobar els més joves. La rotació també augmenta amb el nivell d'estudis; és a dir, si bé els estudis incideixen positivament a facilitar l'accés a una ocupació, no contribueixen tant en les condicions de qualitat d'aquesta: tant la subocupació com les taxes de temporalitat són altes entre les persones amb estudis universitaris.

7. CONCLUSIONS

El teixit empresarial de Catalunya s'ha transformat en relació amb l'existent en els anys previs a la crisi econòmica i financera, però segueix basant-se en activitats intensives en l'ús de la mà d'obra, activitats que aporten poc valor afegit i que no encaminen l'economia catalana cap a una societat del coneixement, objectiu que es planteja la UE. En aquest sentit, s'ha assistit a la substitució d'ocupació de la construcció i de la indústria per ocupació al comerç i a la restauració, més extensivament al turisme. Si atenem els diversos estudis sobre els possibles impactes de la revolució digital (Frey i Osborne, 2015; Arntz *et al.*, 2016; Accenture i Mobile World Capital Barcelona, 2017), l'economia catalana i el seu mercat de treball no estan en bones condicions per assumir-ne els reptes. D'aquí que a Hernández Gascón (2018) es prevegi pràcticament un estancament de l'ocupació en la perspectiva de l'any 2030, en considerar que, referint-se a la indústria, «la pèrdua d'ocupació es concentra en bona mesura en alguns dels sectors amb major pes relatiu a Catalunya».

A continuació cal afegir, primerament, que aquest teixit productiu no mos-

tra capacitat de generar ocupació suficient: l'atur segueix sent elevat, a més a més de l'existència d'un ampli nombre de persones qualificades inactives que no cerquen feina, ja que consideren que no la trobaran, altres que estan subocupades en hores de treball, i encara altres que han emigrat o emigren a tercers països amb mercats de treball més favorables. D'aquí que una part substantiva de les persones en atur es trobi en dificultats més que serioses de sortir-ne.

En segon terme, una gran part, molt majoritària, de l'ocupació que es genera es fa sota la modalitat de contractació temporal. Tot i que s'ha reduït el treball a temps parcial, la poca qualitat de l'ocupació, en altres paraules, la seva precarietat, n'és un tret distintiu; una precarietat laboral que s'expandeix en el temps i que afecta més i més col·lectius (vegeu Cebrián, ed., 2016 per a una anàlisi a Espanya).

I en tercer terme, com a resultat del model productiu, es produeix un decalatge entre els nivells d'estudis assolits, sobretot per part de la població jove, i les característiques poc exigents en termes de qualificació professional de molts dels llocs de treball que es creen. Amb tot, no obstant l'extensió de la subocupació professional, l'ocupació de tècnics i professionals ha experimentat un creixement sobretot en serveis públics.

D'aquí que la taxa de risc de pobresa i/o d'exclusió social (indicador AROPE – At Risk of Poverty and/or Exclusion) es mantingui elevada a Catalunya, en el 17,9% l'any 2016; tot i que s'ha reduït dos punts en els darrers tres anys, encara se situa per sobre de la de l'any 2008. D'aquí també que el 12,2% de les llars a Catalunya declari dificultats molt serioses per arribar a final de mes.

El mercat de treball de Catalunya accentua algunes de les seves característiques tradicionals, això és, una segmentació laboral, amb la dualització o polarització entre un ampli col·lectiu de persones atrapades a l'atur, altres amb vides laborals extremament vulnerables, i en un altre extrem, un col·lectiu en situacions laborals més favorables, bàsicament professionals del sector públic i d'algunes poques activitats professionals. D'aquí que també es produeixi un augment de les desigualtats socials, com es destaca en diferents informes. Tot plegat obliga a plantejar-se seriosament quin model de societat es vol.

Bibliografía

- ACCENTURE; MOBILE WORLD CAPITAL BARCELONA (2017). *Digital economic opportunity in Spain: How digitalization may boost the Spanish economy* [en línea]. <https://www.accenture.com/t00010101T000000Z__w_/es-es/_acnmedia/PDF-59/Accenture-Strategy-Digital-Transformation.pdf#zoom=50>.
- ARNTZ, Melanie; GREGORY, Terry; ZIERAHN, Ulrich (2016). «The risk of automation for jobs in OECD countries: a comparative analysis». *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 189.
- BANYULS, Josep; MIGUÉLEZ, Fausto; RECIO, Albert; CANO, Ernest (2009). «The transformation of the employment system in Spain: towards a Mediterranean neoliberalism?». A: BOSCH, Gerhard; LEHNDORFF, Steffan; RUBERY, Jill (ed.). *European employment models in flux: A comparison of institutional change in nine European countries*. Houndmills: Palgrave Macmillan, p. 247-269.
- BANYULS, Josep; RECIO, Albert (2012). «Spain: the nightmare of Mediterranean neoliberalism». A: LEHNDORFF, S. (ed.). *A triumph of failed ideas: European models of capitalism in the crisis*. Brussel-les: European Trade Union Institute, p. 199-217.
- BAYLOS, Antonio; CASTELLI, Nunzia; TRILLO, Francisco (2014). *Negociar en crisis: Negociación colectiva en los países del sur de Europa*. Albacete: Bomarzo.
- CEBRIÁN, Inmaculada (ed.) (2016). *Precarización y empobrecimiento de la población trabajadora en España*. Madrid: Universidad de Alcalá de Henares.
- EUROPEAN COMMISSION (EC) (2017). *Employment and social developments in Europe: Annual review 2017*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- EUROSTAT (2017). *Underemployment and potential additional labour force statistics* [en línea]. <<http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/12449.pdf>>.
- FREY, Carl Benedikt; OSBORNE, Michael (2015). *Technology at work: The future of innovation and employment* [en línea]. <http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/reports/Citi_GPS_Technology_Work.pdf>.
- GORDON, David M.; EDWARDS, Richard; REICH, Michael (1986). *Trabajo segmentado, trabajadores divididos: La transformación histórica del trabajo en los Estados Unidos*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.
- HERNÁNDEZ GASCÓN, Joan Miquel (dir.) (2018). *L'impacte laboral de la Indústria 4.0 a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Empresa i Coneixement. Direcció General d'Indústria.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE) (2009). *Indicadores del sector TIC: Año 2009. Informe metodológico* [en línea]. <<http://www.ine.es/daco/daco42/inditic/metoinditic.pdf>>.
- (2017). «Directorio central de empresas (DIRCE) a 1 de enero de 2017» [en línea]. <<http://www.ine.es/dynt3/inebase/es/index.htm?padre=54&capsel=3922>>.
- MUÑOZ DE BUSTILLO, Rafael (2017). «Sobre la recuperación de la economía española y el modelo productivo que se perfila. ¿Cambiar para quedarnos donde ya estábamos?». *Gaceta Sindical: Reflexión y Debate*, 28, p. 29-42.
- PÉREZ AMORÓS, Francesc; ROJO TORRECILLA, Eduardo (dir.) (2016). *Balace de la reforma laboral de 2012*. Albacete: Bomarzo.
- RECIO ANDREU, Albert (1999). «La segmentación del mercado laboral en España». A: MIGUÉLEZ, Faustino; PRIETO, Carlos (dir. i coord.). *Las relaciones de empleo en España*. Madrid: Siglo XXI, p. 125-150.